

**** אידישע ****
פאלקס ווערטלאך

פאר די אנטווערפער אין

קאנטעסט פון „צייט“

פרייז 25 סענט

„די צייט“

153 איסט בראדוויי, ניו יארק

אידישע פאלקס ווערטלאה

ארויסגעגעבן פאר די אנטוויקעלטער אין

קאנטעסט פון „צייט“

יוני, 1921

סריו 25 סענט

„די צייט“, 153. וואכענ-קאדענץ. ניו יארק

באנוצט איך מיט אייער גלייכען שכל

אז עס איז שטענדיג פאר א מענטשען בעסער און גלייכער זיך צו בא-
נוצען מיט דעם שכל הישר און ניט צו זוכען שפילעך און אויבערסברות,
באווייזט פאלגענדע מעשה'לע:

דער רבי ר' יהונתן אייבשיץ, רב אין האמבורג, איז א חוץ זיין גרויסע
גאונות, אויך געווען באוואוסט אלס בארימטער וועלט-חכם און ער פלעגט
זעהר אפט ביי זיינע תלמידים פרעגן אזעלכע פראגען, איבער וועלכע זיי
האבען זיך געדארפט ברעכען די קאפ.

איין מאל האט ר' יהונתן געפרעגט זיינע תלמידים צוזאם פראגע:

— מיט וואס קעהרט מען אויס א סוכה?

די תלמידים האבען זיך אנגעהויבען צו שארפען די מוחות אין געבען
פארשיידענע שפייגלעך ענטפערס "יעדער איז געווען זיכער, אז אינ'ם
רבינ'ס פראגע ליגט באהאלטען א טיעפער מין.

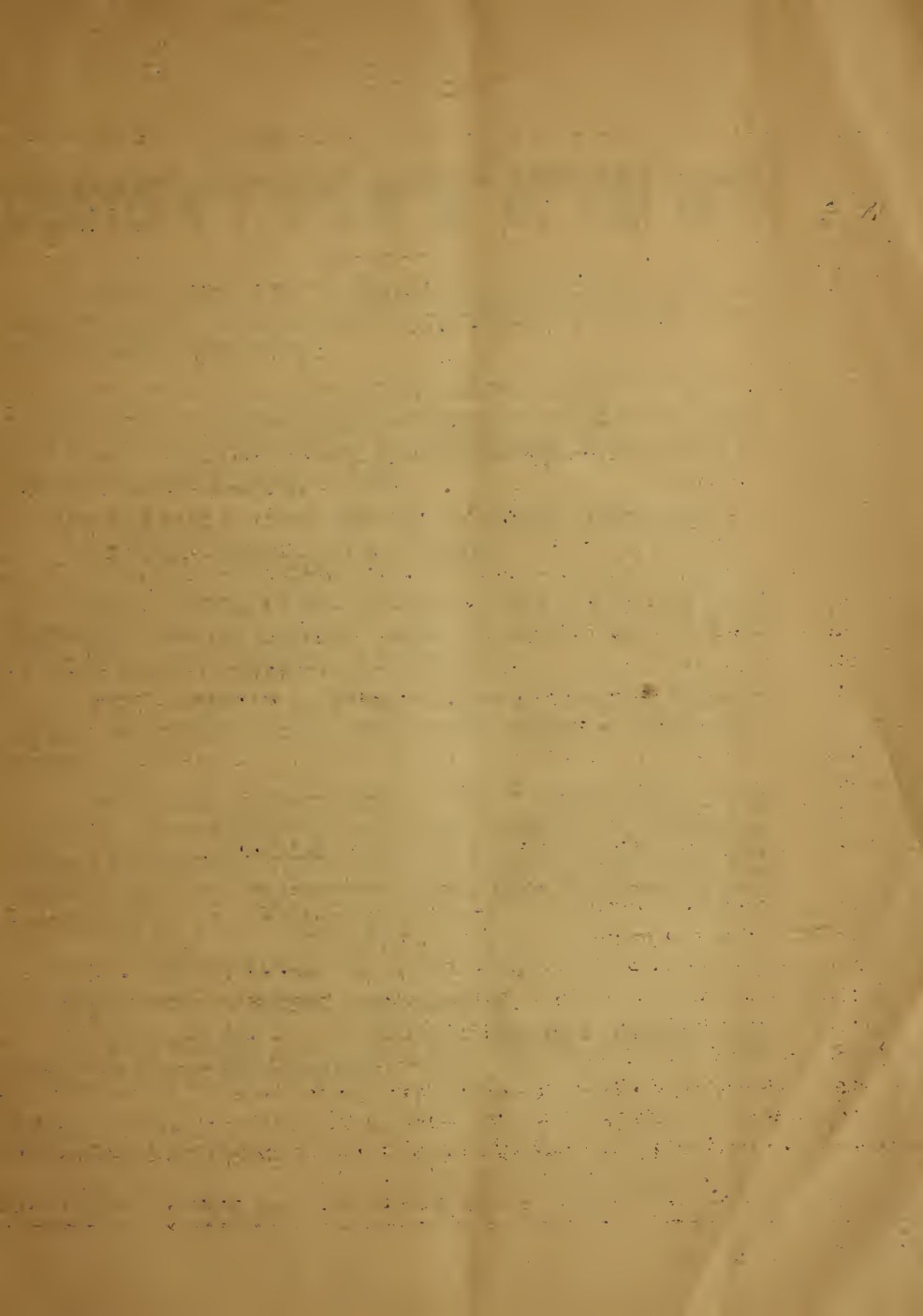
— רבי! — האט זיך אנגערופען איינער פון די אינגסטע תלמידים,
וועלכער איז געזעסען ביים עק טיש—א סוכה קעהרט מען אויס מיט...
א בעזים...

— אט ער האט א גלייכען שכל, — האט ר' יהונתן געזאגט מיט א
שטייכלעך, — איהר דארפט ניט מיינען, דאס אין אלעמען ליגען באהאלטען
טיעפע און פארבארגענע כונות. אויב איהר וועט אייך שטענדיג באנוצען
מיט אייער שכל הישר, וועט איהר קיין מאל ניט פארקריכען אין בויבעריק
און אלע מאל און זיכער קומען צו אייער ציעל.

אקעגען וואס דערצעהלען מיר עס אייך?

אקעגען אונזער קאנטעסט „ווער-וואס-ווען“.

לייבט און איינפאך, מיט'ן גראדען שכל, וועט איהר אלע מאל קענען
ברעסען די בילדער און רעמענישען.

אידישע פאלקס-ווערטלאך

1. אז מען ברייט זיך אויף הייסען, בלאזט מען אויף קאלטען.
2. ער הייט דאס אָפּ, ווי אָן אויג אין קאָפּ.
3. ער האָט איהם אָפּגעטאָן אויף טערקיש.
4. אָפּלעגען איז נאָר גוט קען.
5. ער איז אוועקגעצאָנגען, ווי די מויד פונ'ם טאָג.
6. דאָס וואָס מען רייסט נישט אָפּ מיט גוואָלד, האָט מען נישט.
7. אָפּגערעכענט איז האַלב באַצאָהלט.
8. אַדס אַ מענש — קאָמשיקע דרעה זיך.
9. אַדס קרוב כאַפּ-לאַפּ-צאָפּ.
10. אז מען איילט זיך, האָט מען אַ מידעל.
11. אָן אַקס האָט אַ לאַנגע צונג און קען קיין שופּר נישט בלאָזען.
12. אַ חסרון, די כלה איז צו שעהן.
13. מיט איין אויג זעהט ביי דיר דער בלינדער מעהר, ווי דו מיט צוויי אויגען.
14. ער געהט אויס ווי אַ ליכט.
15. אויסגעוואַנדערט אלע לענדער, און אַהיימגעקומען אַהן הויזען און אַהן העמדער.
16. אז מען וויינט זיך אויס, ווערט גרינגער אויפ'ן האַרצען.
17. ער זעהט אויס ווי אַן אָפּגעשלאָגענע הושענא.
18. ער זעהט אויס ווי אַן אויסגעוויקטער הערינג.
19. מיט דער צייט לערנט מען אַ בער אויך אויס טאַנצען.
20. ביים אויסקעהרען די שטוב געפינט מען אַלעס.
21. די אויערען מוזען הערען וואָס דאָס מויל רעדט.
22. די ווענט האַבען אויך אויערען.
23. ער איז היינט מיט דעם לינקען פוס פונ'ם בעט אויס-געשטאַנען.

24. ער האט אוועקגעלייגט שער און אייזען.
25. אז דאס אומגליק דארף איינעם טרעפען, טרעפט עס
איהם אויפ'ן גלייכען וועג.
26. קוק דיר נים אים, ווארים דו וועסט ווערען א שטיק
זאלץ.
27. אין אורח מכנים אורח.
28. וואו עס איז איבריג, דארט פעהלט.
29. אן אפגעשיילט איז קומט נים גלייך אין טויל אריין.
30. די אייער ווילען זיין קליגער ווי די הינער.
31. אויס די אויגען — אויס דעם הארצען.
32. ער לאכט מיט גרינע ווערעס.
33. ער געהט מיט איהם ווי מיט א ווייך איי.
34. מען לעקט דערפון די פינגער.
35. פון איילעניש קומט קיין גוטס נים ארויס.
36. ער שפילט אן אפגענעם איין און דרויסט.
37. מאך עס דיר איין אין וויערען.
38. ער האט איהם איינגעזויפט.
39. וואס אלטע קייען, טוען יונגע שפייען.
40. וואס עלטער, אלץ קעלטער.
41. אן אלטער ברעכט און א יונגער בוים, איז נאך נים
גלייך.
42. ער האט אנגעכאפט גאט ביי די פיס.
43. אן אקס געהט קיין אלמיין, און קומט פארט צוריק אן
אקס.
44. מען מוז אויסהערען ביידע צדדים.
45. דער אקס ווייס נים פון זיין גבורה.
46. אראפ פון מארק.
47. ארבייט איז קיין שאנד.
48. ער האט איהם ארויסגעווארפען אויף צוויי שפענדלעך.
49. פון אימליכען הייז מראגט מען עפעס ארויס.
50. ער לויפט ארום ווי א פאר'סט'טע מויז.

51. וואס מען כאפט י, איז פארפאלען.
52. ארעם איז קיין שאנד, אבער אויך קיין גרויסער כבוד.
53. אז אן ארעמאן דערוועגט א גראשען, שפרינגט ער פון דער הויט ארויס.
54. אלע ארעמע לייט האבען גוטע הערצער.
55. אן ארעמאן איז ווי א לעכערדיגער זאק.
56. א בארג מיט א בארג קומט זיך נישט צונויף, אבער א מענטש מיט א מענטש — יא.
57. אויף א פרעמדער בארג איז זיך גוט צו לערנען שערען.
58. א בהמה בלייבט א בהמה.
59. א בויס בויגט זיך נאר, ווען ער איז יונג.
60. אויף א יונגען בויס שפרינגען אלע ציגען.
61. א בחור ווי א בויס, א מויד ווי א צימעס.
62. אז מען קען נישט בייסען, זאל מען די צייהן נישט ווייזען.
63. בינד מיך אויף אלע פיער און ווארף מיך צווישען די מייניגע.
64. א ביסעל און א ביסעל, ווערט א פולע שיסעל.
65. א פרעמדער ביסען שמעקט זים.
66. דער בעסטער ביסען קומט אן דעם ערגסטען קינד.
67. וואס קומט ארויס פון דעם גוטען ביער אין שלעכמען פאס?
68. פון א בית-עולם מראגט מען נישט צוריק.
69. אימליכער בעל-דרשן דרש'ענט פון זייטוועגען.
70. א שטוב אהן א בעל-הבית'מע, איז ווי א וואגען אהן רעדער.
71. א בעל מלאכה שטארבט נישט פאר הונגער.
72. בעסער דאס ביטערע בלאט פון גאט, איידער דאס זיסע פון מענטשען.
73. בעסער איין גוטער פריינד, איידער צעהן פייער.
74. בעסער דעם בעקער, ווי דעם דאקטאר.

75. בעסער פיער אין פריידען, איידער צוויי אין ליידען.
76. פאר ברויט גיט מען אפ שטיינער.
77. צו ברויט געפינט מען שוין א מעסער.
78. די אייער זיינען טאקע קליינער ווי די הינער, נאר זיי ווערען באלד פארשטונקען.
79. אין א ברונעם, וואס מען האט פון איהם וואסער גע-טרונקען, זאל מען קיין שטיין נישט אריינזארגען.
80. אז גאט גיט מיט'ן לעפעל, גיבען מענשען מיט'ן שעפעל.
81. מען מעג עס מיט א קויל אין אויווען אריינשרייבען.
82. אז גאט וויל שיכט א בעזים.
83. גאט באשערט דעם טרינקער וויין וויין און דעם שפינער וויין פלאקס.
84. מיט איין האנט שטראפט גאט, און מיט דער אנדערער בענישט ער.
85. א גאסט אויף א ווייל, זעהט אויף א מויל.
86. דרוי טאג איז מען א גאסט — שפעטער ווערט מען א לאסט.
87. א משכון זאל מען פארזעצן און אן עושר זאל מען זיין.
88. ביים גלעזעל געפינט מען א סך פריינד.
89. אויפ'ן גנב ברענט דאס היטעל.
90. אז מען דארף האבען דעם גנב, שניידט מען איהם אפ פון דער תליה.
91. נישט די מויל איז דער גנב, נאר דאס לאך איז דער גנב.
92. אז מען גיט נישט יעקבען, גיט מען עשו'ען.
93. עס איז נישטא מיט וועמען צום שיש צו געהן.
94. איינער האט דעם בייטעל, דער אנדערער דאס געלט.
95. געלט געהט צו געלט.
96. ריבא, מיש — געלט אויפ'ן מיש.
97. ווער עס גראבט א גרוב פאר אנדערען, דער פאלט אליין אריין.
98. גרויע האר זיינען קברות-בלעטלעך.

99. מיט פרעמדע הענט איז גוט פייער צו שארען.
100. אז מען האקט האלין, פליהען שפענער.
101. נעבען א שווערען וואגען איז גוט צופוס צו געהן.
102. אז מען קלאפט אן, עפענט מען.
103. אז דאס הארץ איז פול, געהען די אויגען איבער.
104. מען מוז זיך אמאל מאכען דאס הארץ פון שטיין.
105. לאזט א הונט אויף דער באנק, שפרינגט ער אויפ'ן מיש.
106. ער געהט פון זיין מאמע'ס סדור'ל גיט ארויס.
107. עס קלעפט ווי ארבעט אן דער וואנט.
108. אז דער וואגען פאלט, זיינען די רעדער צו שווער.
109. א בייטעל אהן געלט איז נאר א שטיק לעדער.
110. ער זוכט א גאדעל אין א וואגען היי.
111. ער זיצט אין געהאקטע וואונדען.
112. ווענט האבען אויערען, גאסען האבען אויגען.
113. גיט גיט ארויס דאס אומריינע וואסער, כל זמן דו האסט גיט דאס ריינע.
114. איינעם ווארפט מען אריין, דעם אנדערען ווארפט מען ארויס.
115. ער ציהט איהם ביי דער צונג.
116. מען זוכט עס מיט ליכט.
117. ער זוכט א שפילקע אין א וואגען היי.
118. אז מען כאפט, בריהט מען זיך אפ.
119. עס ווענדט זיך, ווי דער חמור שמעתה איין.
120. א שטעקען האט צוויי עקען.
121. הסרונות זעהט מען נאר ביי יענעם.
122. אז מען לעבט אהן חשבון, שטארבט מען אהן וידוי.
123. א ריינער חשבון איז א האלבער סילוק.
124. התן—כלה האבען גלעזערנע אויגען.
125. מען זאל גיט געפרואוונט ווערען צו וואס מען קען געוואוינט ווערען.

126. איידער דער מאמע איז געבוירען געווארען, שמעהט שוין דער זוהן אויפ'ן דאך.
127. די טאכטער שפראפט מען, די שנור מיינט מען.
128. א טאנץ פארגעהט נישט פאר קיין עסען.
129. פאר וואס טאנצט דער בער? — ווייל ער האט קיין ווייב נישט.
130. אימליכעס טעפעל געפינט זיך זיין שמערצעל.
131. מיט דעם וואס דער טאפ איז אנגעברענגט, דערמיט שטינקט ער.
132. קיינער מוזט נישט יענעם, נאר זיך אליין.
133. עס מוזט זיך אויף מיש און אויף בענק.
134. אריין איז די מיר ברייט, אבער ארויס איז זי שמאל.
135. פון וואס מען רעדט, קומט מען אלץ ארויף אויפ'ן מויל.
136. א מויטען טראגט מען נישט צוריק.
137. אין א גרויסען טייך כאפט מען גרויסע פיש.
138. ווער עס טראגט צו מיר, טראגט אויך פון מיר.
139. אדער טרעף, אדער פעהל.
140. א גוטער איד דארף קיין בריעה, א שלעכטען אידען העלפט קיין בריעה.
141. ער טרעפט גלייך אין מויל אריין.
142. אימליכער איד האט זיך זיין פעקעל.
143. ווען זינגט א איד? — ווען ער איז הונגעריג.
144. א אידיש עשירות איז א מארגאווע שניי.
145. מיט א אידען איז גוט קוגעל צו עסען — נאר נישט פון איין טעלער.
146. די אייגענע יענטע, נאר אנדערש געשלייערט.
147. דער שעהנסטער כבוד איז, אז מען ויצט אין דער היים.
148. כח געפינט מען נאר אין דער שיסעל.
149. כעס איז עבודה זרה.

175. וואָס דער מענש טוט זיך אליין, וואָלטען איהם קיין
צעהן שונאים נישט געטאָן.
176. מען קען קיין מענש נישט דערקענען, ביז מען האַנדעלט
נישט מיט איהם.
177. נישט אלעס איז גאָלד וואָס עס גלאַנצט.
178. צוויי מתים געהען טאָנען.
179. אז מען קוקט נישט צו מיט די אויגען, דערלעגט מען מיט
דער קעשענע.
180. די מעשה האָט שוין אַ באָרד.
181. מען לויפט ווי נאָך מצה-וואַסער.
182. אז צוויי מתים געהען טאָנען, ווער וואַרפט אין צימ
בעל אַריין?
183. מען קען ביים ברעג אויך דערטרונקען ווערען.
184. אז אַ נאָר וואַרפט אַ שטיין אין ברוגעס אַריין, קענען
איהם קיין צעהן קלוגע נישט אַרויסנעמען.
185. אז מען שיקט אַ נאָר אויפ'ן מאַרק, פרעהען זיך די
קרעמער.
186. איין נאָר מאַכט אַ סך נאַראַנים.
187. מען מעג עסען, אָבער נישט פרעסען.
188. דאָס עפעלע פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוים.
189. אָדער דער פרייז וועט פגראַען, אָדער דער הונט וועט
פגראַען.
190. ווער עס קען קיין פולווער נישט שמעקען, דער זאָל נישט
געהן אין דער מלחמה אַריין.
191. השמר לך פּען!
192. ער איז געשלאָגען אויף דער פּען.
193. עס איז דאָרט דאָ פון פויגעל-מילך.
194. דעם פויגעל דערקענט מען נאָך די פעדערען.
195. אז מען איז פויל, האָט מען נישט אין פויל.
196. המבדיל בין קודש לחול, ווער עס האָט געלט, דעם איז
וואויל.

197. אז מען גנב'עט ארויס דאס פערד, שליסט מען צו די שטאל.
198. סון א גוט פערד איז כאטש כדאי אראפצומאלען.
199. ווי מען שמירט, אזוי מאהרט מען.
200. וואו צוויי איז ער דער דריטער.
201. ער קען צונויפיהרען צוויי ווענט.
202. ער שמעלט איהם צו א בענקעלע.
203. אז די קאץ וואשט זיך, וועלען זיין געסט.
204. א קאץ קען אויך קאליע מאכען.
205. צוויי קעץ אין איין זאך קענען קיין שלום נישט האבען.
206. אז מען האט ארויסגע'גנב'עט די קוה, מאכט מען דער-נאך צו די שטאל.
207. הערען, זעהן און שוויגען.
208. אז מען קלאפט אויפ'ן טיש, רופט זיך אן די שער.
209. אז מען קלייבט צומיעל, פאלט מען אין א בלאמע אריין.
210. אז גלאז צוברעכט זיך, איז א סימן אויף גומען.
211. אז דער קצב געהט אוועק, שפרינגט דער הונט אויפ'ן קלאץ.
212. א קראנקען פרעגט מען, א געוונטען גיט מען.
213. ארעמע קרובים זעצט מען הינטער'ן אויזען.
214. דאס קריגעל געהט אזוי לאנג צום וואסער, ביז דאס אויער רייסט זיך אפ.
215. אזוי לאנג ווי דאס רעדעל דרעהט זיך, דרעהט עס זיך.
217. פרעג נישט דעם רופא, נאר דעם חולה.
218. ער רייסט זיך אויף די גלייכע ווענט.
219. ער רעדט פאר פייער און פאר וואסער.
220. פתח שין — שא!
221. אז מען שערט די שאף, ציטערען די לעמער.
222. אן אלמעל שארבען איבערלעבט א נייעם מאס.

223. איין שוואַלכ קען קיין זומער ניט מאַכען.
224. קיינער ווייסט ניט וועמען דער שוך קוועטשט.
225. אלע שוסטערס געהען באַרוועס.
226. אין צווייען איז שטאַרקער.
227. אז דער שטיין ליגט אויף איין אַרט ווערט ער אויך באַוואַקסען מיט גראַז.
228. שטעה ניט אונטער'ן וואנט, וועסטו ניט הערען דיין אייגענע שאַנד.
229. אז מען וואַרפט אַ שטעקען אין דער וואַנט, בלייבט ער שטעקען.
230. אַ ברוינעם שעפּט זיך אויך אויס.
231. וואו מען וואַרפט אַ שטעקען, געפינט מען אַ הונט.
232. שלאָג דיר קאָפּ אָן וואַנט.
233. אַ שלאָם איז נאָר געמאַכט געוואָרען פאַר אַן עהרליכען מען.
234. פיער אויגען זעהען מעהר ווי צוויי.
235. דאָס שמאַלץ רינט אויס און דער גרוב בלייבט.
236. אז מען שמירט, פאַהרס מען.
237. דער גוי איז טריק, זיין גראַשען איז כּשר.
238. אַ שנור מיט אַן איידים וויינען אַ פאַר שדים.
239. אלע שעה אַן עס-לעפעל.
240. אימליכער שענקער לויבט זיין ביער.
241. ער שרייבט קאָמפּטערעס און לאַפּעטעס.
242. די תורה האָט זיך אין איהם געצונדען.
243. ווער עס פרעגט, דער בלאַנדזשעט ניט.
244. אז מען ציהט צו שטאַרק די סמרוגע, מוז זי פלאַנען.
245. אזוי ווי מען שפּילט, אזוי מאַנעט מען.
246. עס איז ניכט אַ רויז אַהן דערנער.
247. ווי מען בעט זיך אזוי שלאָפּט מען.
248. אז מען קען ניט אַריבער, מוז מען אַרונטער.
249. ווער עס האָט קינדער אין די וויינע, מוז לאָזען ליימען צופרידען.

250. פון על-המא ווערט מען נים פעם.
 251. נאך א שדמה ווערט מען דייך.
 252. ווען עס פאלט, פאלט עס מיט דער פומער ארעפ.
 253. אויף א מויל איז קיין שלאס ניםא.
 254. פאר א געשלאגענעם הונט פאר מען קיין שמעקען נים ווייזען.
 255. ווען פרעהט זיך דער הויקער?—ווען ער זעהט א גרע-סערען פון זיך.
 256. מיט איין שוועבעלע קען מען פארברענען א גאנצע שטאדט.
 257. א נאר ווייזט מען נים א האלבע ארכייט.
 258. איין אויג וויל אויך שלאפען.
 259. דער זאמער גלויבט נים דעם הונגעריגען.
 260. פון מוים קען מען זיך נים אויסקויפען.
 261. ער האט אויסגעביסען א שוך אויף א לאפטשע.
 262. ווי קומט די קאץ איבערן וואסער?
 263. ער האט איהם אנגעהאנגען א לונג-אן-לעבער אויפן נאז.
 264. לייג נים א געזונטען קאפ אין א קראנקען בעט.
 265. מען קען נים כאפען די פיש פאר די נעץ.
 266. א גומען העלפט א ווארט, א שלעכמען העלפט אפילו קיין שמעקען אויך נים.
 267. אז עס איז באשערט איינעם דערטרונקען צו ווערען, ווערט ער דערטרונקען אין א לעפעל וואסער.
 268. א געשאנקענעם פערד קוקט מען נים אין די ציין.
 269. דאס איז א הארמער גוט צום קנאקען.
 270. זאל ער בילען ווי א הונט.
 271. ווארף איהם א קאץ אין די אויגען.
 272. געשאטענען, באגראבען און אראפ פון מארק.
 273. אז מען קלינגט אין א חנא.
 274. ער קאכט זוי א קעסעל.

275. די פערדער איז שמאָרקער ווי דער שווערד.
 276. שטעק איהם נים קיין פינגער אין מויל אַרײַן, וואָרם
 ער וועט איהם אַפּבײסען.
 277. ער רעדט זיך איין פּויגעלעך אין בוזים.
 278. ער לייגט די צייהנער אויף די פּאַליצע.
 279. אַמאַל דאַרף מען אָן אויג צו מאַכען.
 280. ליידניגע הענט מאַכען קאַליע די ווענט.
 281. אַז דאָס ווייב געהט אין ספּאַדעק, געהט דער מאַן אין
 פּאַנטאַפּעל.
 282. בעסער אַ לעבעדיגער הונט ווי אַ טויטער לייב.
 283. איין פּאַטער קען אויסהאַלמען צעהן קינדער, אַבער
 צעהן קינדער קענען איין פּאַטער נים אויסהאַלמען.
 284. פון אַ חויר אַ האָר אויסרייסען איז אויך גוט.
 285. ער האָט צוואַסענגעשלעפט אַ באַרג מיט אַ באַרג.
 286. חתן, מאַך דיר אַ האַרץ.
 287. אַז מען וויל אַפּמאַן דעם בעל-העגלה אַ שפּיצעל, געהט
 מען ביים וואַנען צופּוס.
 288. ער האָט ווי אין קרויט אַרײַן.
 289. די אויגען זיינען גרעסער ווי דאָס מויל.
 290. ער איז אַהײמגעקומען מיטן בייטשעל.
 291. אַז מען אַנטלויפט מאַר-פּייער, באַגעגענט מען דאָס
 וואַסער.
 292. ביי אַ מעמען מאַס איז זיך גוט צו רייכען.
 293. ער איז היים געבאָדען.
 294. אַז מען האָט נים קיין ברויט, איז ערגער ווי דער מויל.
 295. בייטאָג צום גט—בײנאַכט צום בעט.
 296. ביים גלעזעל געפינט מען אַ סך פּרײַנד.
 297. אַהן געלט איז קיין וועלט.
 298. געלט איז קיילעכיק, אַמאַל דאָ איז אַמאַל דאָרט.
 299. וואָס די ערד דעקט צו, פון פאַרגעסען ווערען.
 300. אַ געפאַלענעם טרעט מען נים מיט די פיס.

כללים פון קאנטעסט

- (1) דער קאנטעסט הויכט זיך אן דעם 25טען יוני און וועט אנהאלטען 60 טעג.
- (2) יעדען טאג וועלען געגעבען ווערען 2 פראגען : א בילד און א רעטעניש. יעדעס בילד וועט מיט זיך פארשטעלען א אידיש פאלקס-ווערטעל.
- (3) איהר וועט דארפען טרעפען וואס פאר א פאלקס-ווערטעל דאס בילד שטעלט מיט זיך פאר.
- (4) אויסער דעם בילד וועט אויך ערשיינען יעדען טאג א רעטעניש. צוזאמען 2 פראגען.
- (5) אבער אום צו געווינען דעם גרעסטען פרייז איז נישט נויטיג צו טרעפען ביידע פראגען : איהר דארפט זיך בלויז בא-מיהען צו ענטפערען יעדען טאג אויף איין פראגע! איהר קענט זיך אויסקלייבען וועלכע איהר ווילט : דאס בילד צי דאס רעטעניש.
- (6) אויב איהר וועט איין טאג טרעפען א בילד און דעם צווייטען א רעטעניש, וועט עס הייסען, אז איהר טרעפט טאג נאך טאג.